

**Sosyal Teori:
Pozitivizm ve Hermenötik Metodoloji Üzerine Bir Değerlendirme**

**Social Theory:
A Positivism and an Evaluation on Hermeneutic Methodology**

**ANTALYA
İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ**

Nihal ACAR¹

¹Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi, Sivas / Türkiye
¹Faculty of Communication Sivas University, Sivas / Turkey
nihalacar@cumhuriyet.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1552-5654

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Geliş Tarihi / Date Received

20.04.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted

09.06.2020

Yayın Tarihi / Date Published

Temmuz / July 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season

Haziran - Aralık / June - December

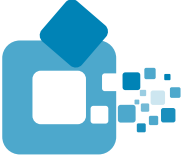
ATIF / CITE as

Acar, N. (2020). "Sosyal Teori: Pozitivizm ve Hermenötik Metodoloji Üzerine Bir Değerlendirme" / "Social Theory: A Positivism and an Evaluation on Hermeneutic Methodology". bilar: Bilim Armonisi Dergisi, 3 (1): 71-79. doi: 10.37215/bilar.723810.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilar>

Copyright © Published by Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü Since 2018, Antalya, 07100 Turkey. All rights reserved.

Sosyal Teori: Pozitivizm ve Hermenötik Metodoloji Üzerine Bir Değerlendirme

Social Theory:
A Positivism and an Evaluation on Hermeneutic Methodology

ANTALYA
İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

ÖZET

Toplumsal ve sosyo-ekonomik dengelerin Rönesans ile değişmesine paralel ortaya çıkan sosyal teori kavramı, “yeni” üzerinde duran entelektüel bir Batı girişimi olarak bilinmektedir. Sosyal teorinin temel dinamiklerini dönemin aydınları; iktisadi, siyasi ve idari tabanlarda yeni bir tip üretmek, üretilen tipi analiz etmek olarak belirlemiştir. Sosyal teori sadece sosyal gerçekliği açıklamak ile kalmayan aynı zamanda onu üreten ve eylemine devam etmesini sağlayan küresel bir özne karakteri oluşturmak ile ilgilenir iken bu aşamaları bilimsel anlayışlara dayandırmaktadır. Sosyal teorinin temelleri birden farklı metodoloji üzerine inşa edilmiş, yapı yani yeni düzen açıklanmaya çalışılmıştır. Sosyal teorinin pozitivist ve hermenötik metodolojide analiz edilmesi yeni bir toplumsal yapının inşa edilebileceğini ortaya çıkartmıştır. Çalışmada, sosyal yapının pozitivism ve hermenötiği bilim olarak kabulünün dinamikleri ile içeriği incelenmiştir. Çalışma, nitel desende betimleyici araştırma modelinde ele alınmıştır. Araştırma sonucunda, sosyal yaşama ve sosyal formasyonlara ilişkin nesnel bir bilim karakterinin betimlenemeyeceği ve analizlerin özneye bağlı eksiklik taşıyabileceği, hermenötik ve pozitivismin toplumsal yapıya ait problemleri farklı şekilde inceledikleri yine de her ikisinin de sosyal bilimlerde araştırma deseni olarak kullanılabilmesi yargısına ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Hermenötik, Metodoloji, Sosyal teori, Sosyal yapı, Pozitivizm.

ABSTRACT

Social theory, which emerged parallel to the change of social and socio-economic balances with the Renaissance, has been known as an intellectual Western initiative that stands on the “new”. The basic dynamics of social theory were determined by intellectuals of the period to produce a new type under the nature of the subject in the economic, political and administrative bases and to analyze the type produced. While social theory is concerned not only with explaining social reality but also with creating a global subject character that produces it and allows it to continue its action, it has made an effort to base these stages on scientific insights. In this context, the foundations of social theory have been built on different methodology, and the structure, that is, the new order, has been tried to be explained. Analysis of social theory in positivist and hermeneutic methodology revealed that a new social structure could be constructed. The study was covered in a descriptive research model in qualitative pattern. As a result of the research, it was concluded that an objective science character related to social life and social formations could not be described, and the analyzes may be subject-related deficiencies, and that both hermeneutical and positivism examine the problems of the social structure differently, but both could be used as research patterns in social sciences.

Keywords: Hermeneutics, Methodology, Social structure, Social theory, Positivism.

1. GİRİŞ

Orta Çağ'ın siyasal düşünce sistemindeki katılığın bilimsel alana yansımaları, Hristiyan öğretilerinin sınırları, öznenin evreni ve kendisini sorgulamayan bir anlayışın otoriter kabulünü olanaklı kılmış, bu sınırlılık epistemolojinin sadece özel gruplar tarafından kullanılmasını sağlamıştır (Baştürk 2011, 1). Din adamları ve siyasetçilerin elinde şekil alan bilimsel etkinlikler doğrudan çıkar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Bilimin topluma aktarılması da yine bu özel gruplar tarafından yapılmış ve bilim adamlarının objektif bilgiye erişme, topluma sunma eylemleri sınırlandırılmıştır.

Sosyal teori, 19. yüzyılda pozitivism temelinde sosyal bilim felsefesinde metodoloji sorunsalı ile önemli bir tartışma alanı açmıştır. Sosyal teori, sosyal bilimlerin metodolojik birliği ile ilgili olmasına karşın farklı bilim anlayışlarında -Marksist görüş, realizm, tarihselcilik, etnometodoloji, yapısalcılık, Weberci yaklaşım- kabul görmüştür (Aksan 2016, 429). Ne var ki halihazırda bu birliği tanımlar iken salt metodoloji sunulmamakta, bu durum sosyal bilimlerde farklı anlayışların var olduğunu göstermektedir. Başka bir açıdan yaklaşıldığında, değişen sosyal teori dinamikleri ve öznenin sosyal eylemi de farklı anlayışların kabulüne dayanak oluşturmaktadır.

19. yüzyıl entelektüelleri, sosyal teorisinin metodolojik birlik tartışmasını temelde 2 dikotomiye dayandırarak açıklamaya çalışmıştır; natüralizm/anti-natüralizm ve pozitivism-hermenötik (Keat ve Urry 2016, 13-14). Natüralizm felsefesinin pozitivist entelektüeller tarafından desteklenmesi 19. yüzyılın bilim anlayışının bir uzantısı olmuş ve Comte'nin sosyal fizik yapısı olarak değerlendirilmiştir (Baştürk 2011, 3). Pozitivizmin güvenilirliğine yönelik eleştirilerin 20. yüzyıl ile başlaması hermenötik sosyal teorisinin belirlenmesinde bilimsel bir anlayış olarak görülebileceği tartışmalarını başlatmıştır (Yazıcı 2004, 84).

Doğa bilimleri temelinde analiz edilmeye çalışılan sosyal teori; Marx'ın ekonomi politik, Comte'nin pozitivism, Mill ve Spencer'in sosyoloji, Weber'in değer serbestliği (inançlar ve rasyonalite) ve yorumlayıcı anlayışlarının toplamı olarak özneyi üretmiş ve öznenin sosyal eyleminin entelektüellerce açıklanmasına olanak sağlamıştır (Aksan 2016; Çoban ve Buz 2008; Hira 2000; Shirazi 2008). Buradan yola çıkarak bu çalışmada, özne eyleminin doğası ile sosyal teoriyi oluşturan yargılar; objektiflik, nesnellik ve metodolojinin araştırmaya uygunluğu açısından açıklanmaya çalışılmıştır.

2. METODOLOJİ

Çalışma, temelde sosyal bilimlerde yöntem olarak sıkça kullanılan pozitivism ve hermenötik doğasını incelemeyi amaçlayan nitel desende ele alınmıştır. Çalışma, betimleyici modelde literatür taraması ile inşa edilmiştir.

3. METODOLOJİNİN FARKLILAŞMASI: METAFİZİK VE TEOLOJİDEN SOYUTLANMA

Bilim felsefesi, içerisinde sosyal bilimlerin metodolojik ve epistemolojik anlam/araştırma/analizine ilişkin birden çok farklı perspektifi yapısında bulundurmaktadır -pozitivism, realizm, etnometodoloji, konvansiyonalizm, hermenötik, tarihselci yaklaşım- (Anlı 2016, 37; Keat ve Urry 2016, 15). Sosyal bilimlerin doğa bilimleri üzerinde şekil alması ve toplumsal eylemin kesin bir disiplin altında açıklanamaması farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Sosyal bilimlerin temel analiz nesnesi özne olduğu için kesin bir metodolojinin varlığından da bahsedilememektedir.

Bilim felsefesinin epistemolojik metodolojiyi mutlak kümeler olarak kabul etmesi ve doğrunun yanlışlanamayacağına olan katı tutumu uzun yıllar boyunca araştırmaların tek bir yöntem üzerinde, metafizik özelinde yapılmasına neden olmuştur (Köroğlu ve Köroğlu 2016, 1). Rönesans döneminin bir getirisi olarak din ve bilim ayrımı başlamıştır. 15. ve 16. yüzyılın bilim anlayışı dini, fiziki olarak inkâr etmemiş, otoritenin çıkarlarına hizmet etmek için İncil'in buyruklarının farklılaştırılmasına tepki göstermiştir. 17. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise dinin bilim üzerinden sömürülmesi eleştirilmiş ve sadece dini olguların metafizik ya da teoloji ile açıklanabileceğini, bunun dışında kalan vakaların ise betimlenmesinde modern bilime geçilme gereksinimi duyulmuştur. Burada şunu belirtmekte fayda görülmektedir; Rönesans dine yapılan bir devrim değil, otoritenin kiliseyi aracı kılarak dinin yozlaşmasını engelleme çabalarının bütününe gönderme yapmaktadır.

Dönemin alt dinamikleri metodolojinin ayrımını beraberinde getirmiş ve çeşitliliğin temellerini atmıştır çünkü öznenin otorite tarafından baskılanması son bulmuştur. Bir sebep ve sonuç içerisinde betimlenen bu durumda 2 dikotomi dikkat çekmektedir: Orta Çağ Hristiyanlık öğretisi ve iktidar otoritesi.

Orta Çağ'ın epistemolojik metodolojisi metafizik kalıplarında, öznenin aklını kullanmasına engel teşkil eden ve evrenin sadece İncil'de yer alan öğretiler doğasında açıklanacağını savunan bir yaklaşımda ilerlemiş fakat bu durum küresel olarak yaşanan sosyo-ekonomik vakalar sonucunda kırılma

göstermiştir. Rönesans, Reform ve Sanayi devrimi ile bilinmeyi bulma, belirsizliği netleştirme, metafizikten soyutlanma, aklın kullanımını ön plana çıkartma, gözlem ve ampirizme güvenme -fakat salt bir güvenme değil- sına, test etme, yanlışlama yeni bilim felsefesinin temelleri olarak kabul görmüştür (Bilmez 2018, 4).

Orta Çağ'da metafiziğin bilinmeyi açıklamada metodolojik bir zemine dayanmaması bilimsel dinamiklerin değişmesine olanak sağlamıştır (Şulul 2003, 62-63). Metafiziğin nesnel ölçütlerde sınır çizmesinde ilerleme sağlanamaması aklın kullanımını ön plana çıkartmış ve bilim felsefesinin farklı yaklaşımlarda işlenmesini/eleştirilmesini beraberinde getirmiştir (Batak 2007, 23). Bu durum bilimin yeni sorunsallar ile karşılaşmasına zemin hazırlamış ve modern bilimin ortaya çıkmasını, bilinmeyenin açıklanmasında ise pozitivist, realizmi, konvansiyonalizmi, etnometodolojiyi, tarihselci yaklaşımı beraberinde getirmiştir (Demir 1992, 109; Sönmez 2010, 212; Gürdal 2016, 36; Porta ve Keating 2015, 92). Bu bağlamda çalışmanın sınırlılığı dolayısı ile alt başlıklarda pozitivist ve hermenötik çerçevesine yer verilecektir.

4. SOSYAL TEORİNİN POZİTİVİST İNŞASI

19. yüzyılda bilime sistemli ve düzenli bir açıklama modeli getiren pozitivist; objektif, sınanabilen yasalar ile betimlenen bir nicel araştırma desenidir (Kaboub 2008, 343; Aliyu vd., 2014, 83). Pozitivist metodoloji, bilgiye ampirik yollardan erişebileceği ve doğrunun ancak istatistik verilerle yorumlanacağı bir disiplinde yer almaktadır. Aydınlanmanın bir sonucu olan pozitivistin amacı gözlemlenebilir/ölçülebilir vakaları inceleyerek, öznenin kitleye indüksiyon sağlamaktır (Çoban ve Buz 2008, 78).

18. yüzyılda toplumsal tabakalaşmayı düzeltme çabasında olan pozitivistin kökenleri 17. yüzyılın başlarında Saint Simon'a ve Aguste Comte'nin iddia ettiği doğa bilimi yasalarına göre belirlenmiştir (Salgar 2011, 105; Keat 1979, 1). Bir sosyal teori olarak pozitivist; maddecî bir gelenek anlayışı içinde şekillenmiş, objektif bir bilim olarak da ampirizmin güçlü bir temsilcisi olarak kabul görmüştür (Anlı 2016, 6). Öznenin doğasına ve toplumsal düzene ait sistemli iyileşmenin bu metodoloji ile gerçekleşebileceği fikri temelde Comte'nin toplum fiziği savları arasında yer almaktadır. Bilimlerin ilk basamağı olarak astronomiyi kabul eden Comte, tıpkı doğa bilimlerinde olduğu gibi sistematik çözümlenin sosyal bilimlerde de ölçüme ve yasa bütünlüğüne dayandırılarak yapılacağını savunmuştur. Bunun için de pozitivist bilim anlayışını savunanlara göre bir hipotezin bilimsel geçerlilik dayatabilmesi için ampirizme ters düşmemesi gerekmektedir (Yalvaç

2010, 6). Bu sav, pozitivist anlayışı geliştiren ve sağlam dayanaklar ile savunan Carl Hempel'in civa termometresi ile desteklenmektedir. Hempel, sosyal teoride bilim anlayışına sahip olmanın öncül koşullar olması gerektiğini, vakaların belirli şartlarda gerçekleştiğini ve son olarak ise bir yasanın zorunluluğu üzerinde durmaktadır (Keat ve Urry 2016, 24). Hempel'in pozitivistliği tek bir model üzerinden inşasına karşın Keat ve Urry (2016) farklılık gösteren bilimsel açıklama modelleri önermektedir. Bu aşamada "*Deduktif-Nomolojik ve İnduktif-İstatistiksel*" model pozitivistin yeni bir açıklayıcısı olabilecek niteliktedir. Bu model Hempel'in civa sütununun hareketini açıklamasından farklı olarak henüz açıklanamayan bir olayı kestirmeye ve olayın gerçekleşmesinden sonra vakayı tüm ayrıntıları ile açıklamayı sağlamaktadır (Keat ve Urry 2016, 27).

Pozitivist savunucular vakaları analiz ederken öznenin olaylara etki-tepkisini yorumlamadığı ya da değişkenler arasında bir ilişki kurmadığı görülmektedir. Örneğin; ekonominin kötüleşmesi ile öznenin yaşam doyumu arasında ne tür bir ilişki olduğunu sorgulamak ya da ekonominin nelerden etkilendiğini araştırmak yerine ayrı ayrı ekonomi ve yaşam doyumunun nasıl yükseltileceği hakkında bilgi edinerek toplumsal refahın artırılması amaçlanmaktadır. Özneyi sadece bir madde olarak kabul eden pozitivistin bu iddiası temelde 2 nedene dayandırılmaktadır; birincisi; tümevarımcı anlayışı kabul eden pozitivistler, bilimde süreç içinde artan epistemolojinin ontolojisi sayesinde küresel bir karakteristiğe ulaşma, ikincisi ise hipotetikodedeüktifi benimseyenlerin bilimsel bilginin ilerlemesinin sürekli ya da birikimli olmadığını savunmasıdır (Keat ve Urry 2016, 45). Pozitivistin gözlem ve ampirizm aracılığı ile gerçekleştiremeyen hipotezleri terk ettiği düşünüldüğünde ilerlemenin olduğunu yine de bu ilerlemeden emin olunmadığını vurgulamak bu insanın ruhuna uygun düşen bir açıklama olacaktır. Ayrıca şunu da belirtmekte fayda görülmektedir ki; tümevarımcı ya da hipotetikodedeüktifin doğasına uygun davranışlar, özne bilgisinin süreç içindeki ilerleyişinin epistemolojinin açıklamasında yer değiştirme özelliğine sahip olduğunu kabul etmektedir. Pozitivistin metafizikten soyutlanması bu duruma örnek teşkil etmektedir. Nitekim *Weber*, bilginin doğa bilimlerinde analize hazır olduğunu fakat sosyal bilimlerde analiz nesnesinin özne olmasından dolayı değer yargıları bağlamında değerlendirilmesinin daha doğru sonuçlar vereceğini öne sürmektedir (Hira 2000, 50). Pozitivistlerin tümevarımcı anlayışına karşı *Kuhn*, *Popper*, *Lakatos* gibi post-pozitivistler sosyal teori içinde pozitivistin kabul görmesi için öznenin değer yargılarının, gelenek ve tarihsel varlığının içinde tümdengelimci geleneğin uygunluğunu vurgulamaktadır (Ok 2015, 2). Frankfurt Okulu'nun

da karşı çıktığı özneyi maddeleştirme ve tek tipleştirme sosyal bilimlerin çalışma doğasına aykırı olarak kabul edildiği için eleştirilmekte ve insanın yorumlanmasında değer yargılarının asla soyutlanmaması gerekliliği üzerinde durmaktadır (Demir 2009, 63). Nitekim Frankfurt Okulu, öznenin betimlenmesinin geçerli yolunun geçmiş bağlar, tarihsel ilişkiler, kültür ve düşünce ekseninde yorumlanması gerektiğini belirtmektedir.

19. yüzyılın sonu ile beraber pozitivist yöneltilen eleştirilerde güçlü nedenler ortaya atılmaya başlanmıştır. Yazıcı (2004, 89-90) pozitivistin güncel epistemoloji araştırmalarında sarsılmaya başlamış olduğunu iddia etmek ile beraber 6 temel özelliğinin olduğunu vurgulamaktadır;

- Anti-metafizik,
- Doğrulama/Yanlışılama,
- Duyusal bilgiyi kabulü,
- Fiziki kuşkuculuk,
- Anti-nedensellik,
- Ölçülebilirlik.

Son olarak ise pozitivist en sert eleştiri Kuhn tarafından yapılmıştır. Kuhn, toplum bilim yasalarının doğa bilimleri gibi tek tipleştirilemeyeceğini paradigmlar bağlamında açıklamıştır. Kuhn, paradigmlarının yapısı gereği toplumsal olayların açıklanmasında en geçerli yöntem olduğunu nitekim paradigma değişiminin de öznenin değişimine bağlı olarak şekil aldığını savunmuştur. Kuhn (1962), *"The Structure of Scientific Revolutions"* isimli eserinde pozitivist açıktça karşı çıkmasına karşın Comte'nin bu anlayışın sosyal bilimler için gerekli ve tek bilim olduğuna yönelik savlarının ivme kazanması günümüz araştırmalarında da görülmektedir (Porta ve Keating 2015, 38). Comte'nin anlayışı sosyal bilimlere pozitivist olarak görmek bu da 2 temel nedene dayandırılmaktadır. İlk olarak teolojikten metafiziğe ve pozitivist bilim anlayış tarzlarında sosyal organizasyon türlerinde tarihsel bir ilerleme bulunmakta; ikinci olarak ise bilim disiplinleri arasında matematik başta sosyoloji ise son basamakta yer almaktadır. Daha net bir ifade ile matematik ile başlayan bütün bilimler sosyal döngü içinde açıklanabilmektedir (Keat ve Urry 2016, 118). Bu noktada toplumsal alana ait bilinmezliklerin açıklanmasında uygun mekanik ve düzenli sistem sağlandığında pozitivistin de özneyi betimlemede kullanılabileceğini vurgulamak yerinde olacaktır.

5. SOSYAL TEORİNİN HERMENÖTİK İNŞASI

Positivistin özneyi tek tipleştirme anlayışına

karşın hermenötik (yorumlayıcı) metodoloji öznenin kültürel, tarihsel ve toplumsal değer yargıları içerisinde analiz edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur (Yakut 2014, 17). Pozitivist yaklaşım, vakaların sadece görünen kısmını ölçme ve açıklamaya çalışır iken hermenötik yaklaşım öznenin vakalardaki tutumlarını/değerlerini fenomenler arasındaki nedensel-düzenli ilişkisinin ruhunu ortaya koymayı amaç edinmiştir (Çıvık ve Sezerel 2018, 5).

Hermenötiğin sosyal teorilerdeki eleştirilen yetersizliği öznenin nedensel ilişkilerine yönelmesinden kaynaklanmaktadır çünkü hermenötik değişkenler arasında ilişki aramaktadır. Öznenin sosyal yaşamına giren her şeyi betimleyen ve vakalar arasında ilişkiyi genellemeye çalışan hermenötik, pozitivistin tersine toplulukların eylemlere yüklediği anlamları analiz etmektedir (Fıncioğulları 2016, 42). Öznenin yorumlanmasında nedensel ilişkileri savunan Hume, bu durumu bir bilardo topu üzerinden açıklamakta, bir topun yuvarlanmasının diğerinin hareketinin nedeni olduğunu -vakalar ve eylemler arası ilişki- söylemektedir (Keat ve Urry 2016, 51). Sosyal yapı içerisinde bir hareket diğer bir hareket tarafından izlenmekte ve öznenin eylemleri bu şekilde meydana gelmektedir fakat burada dikkat çeken sosyal yapıda bir olayın diğerinin nedeni olduğunu söylemek ilkinin ikincisine öncelik verdiği ve bu durumun başka tip vakalarda da kesin bir mutlaklık ile sürekli böyle olacağını vurgulamak değildir. Hermenötik sosyal teori anlayışı Humecü bir nedensel ilişki anlayışına dayanmakta ve farklı bir yorumlama geliştirme çabasında öznenin eylemlerini açıklamak için ortaya çıkmıştır.

Epistemolojik kökenleri Antik Yunan'a kadar dayanan hermenötik, ilk olarak 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır (Kaya 2019, 273). Hermenötikte var olan somut gerçekliklerin bazı bölümleri değer-koşulllanmış ilişkilerce detaylandırılmıştır. Gerçekliğin en küçük detayları dahi bilimsel yasalara dayandırılmış fakat sosyal bilimde bu durum tartışma konusu olmuştur. Bu durum sosyal teoride metodolojinin hermenötik tarafına kaymasına neden olmuştur. Pozitivistin karşı değer-yargılarını yücelten Weber, öznenin çözümlenmesinde ve toplumun betimlenmesinde fiziki olarak görülen nedenleri değil de bu problemlerin altında yer alan dinamiklerin açığa çıkartılmasını gerekli görmüştür. Kültürel, politik, ekonomik değer-biçimlerinin varlığı sosyal teorinin inşasında temel belirleyici olarak geçerlilik sağlamak ve sonuç olarak pozitivist metodolojinin katı tutumu hermenötik ile kırılmaya çalışılmaktadır. Hermenötik bilim anlayışı, epistemolojik gerçekliğin gözlenebilen/gözlenemeyen olguları betimlediğini özellikle nesnellüğün gözlenemeyen vakalarda toplandığı felsefe üzerine kurulmuştur

(Okasha, 2002, 36). Hermenötik anlayış, vakaların açıklanmasında yeterli bir nedensel betimleme ve fenomenler arası düzenli ilişkiler ve daha da önemlisi bunları birbirine bağlayan sistematik bir mekanizma gerektirmektedir (Keat ve Urry 2016, 54). Sosyal bir fenomenin tanımlanmasında öznenin sadece değişme sürecindeki sosyal durumuna değil, değişme sürecinin kendisi hakkında da bir betimleme yapılmaktadır. Bir başka ifade ile değişime neden olan alttaki mekanizmaların doğası açıklanmaya çalışılmaktadır. Weber'in düşünceleri bu noktada uygunluk göstermektedir. İnsanların değer yargılarını, kendi tarihsel geçmişleri içinde yorumlamaya çalışan Weber, bütüncül bir yaklaşımın sosyal bilim metodolojisinde daha anlamlı olacağı üzerinde durmaktadır. Weber'in sosyolog olması kitleden yana durmasını sağlamış ve onu toplumun davranış dinamiklerini detaylı olarak açıklamaya itmiştir.

Hermenötik metodoloji Marx'ın öğretilerinden de beslenmiştir. Marx, sosyal hayatta yer alan üretim tarzlarının ve ilişkilerinin türünü betimlemek amacı ile toplumsal yaşamı; ilkel komünal, köleci, Asyacı, feodal, kapitalist olarak 5 gruba ayırmış ve hermenötik sosyal teorinin mekanizmasında bu türlerin ekonomi-politik güçlere bağlı olarak denge kurduklarını vurgulamıştır (Keat ve Urry 2016, 158; Aydın 2018, 57). Marx bu gruplarla ekonomi politisinin temelini oluşturmuştur (Keat ve Urry 2016, 189).

Hermenötik değer biçici, ideaların öznelliği tarihsel, ekonomik, politik, ulusal ve tüm insanlığı ilgilendiren ve yine algılanabilen geniş kültürel fenomenleri anlam derecesinde çözüme çabasında etkinlik göstermektedir. Hermenötik yaklaşım pozitivist yaklaşımın aksine sonuçlarının nesnel olamayacağı iddiası ile eleştirilmektedir. Bu perspektifte pozitivism, eleştirilerin dışında kalmıştır çünkü hermenötik araştırmacının ya da entelektüel çevrenin yorumları sonucunda şekil almaktadır. Araştırmacının değer yargılarının epistemoloji için bir risk oluşturduğunu vurgulamak yerinde olacaktır çünkü değer nosyonu hermenötikten soyutlandığında; kapalı ya da açık bir şekilde fenomenlerin karakteristiklerini belirlemeye çabalayan basit eylemler olarak saptanacaktır (Aksan 2016, 430). Bilimin bu tür tanımlardan arındırılmış olması da bu yapının doğasına uygun bir edim olmayacaktır, öznenin yorumlanması sekteye uğratılacaktır. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında araştırmacının gerek eğitim boyunca gerekse özel yaşamında kabullendiği ve davranışa döktüğü değerlerin bilimde yer almayacağı tartışması ortaya çıkmaktadır. Bu durum 21. yüzyılda dahi üzerinde hala anlaşma kurulamamış bir çerçevede yer almaktadır. Epistemolojik değer yargılarına yönelik 2 güçlü savının dayanakları dikkat çekmektedir. Bunlar;

- Toplam olarak akıl yolu ile elde edilebilen, ampirik olayların değerlendirmeleri ile toplumsal değer-yargıları arasındaki ayırım,

Yukarıda vurgulanan sınır kesin olarak yapılmasa dahi değer-yargılarının epistemolojide en alt seviyede kullanımınıdır (Weber, 2017: 36).

Değer yargılarına yönelik bu savların araştırmacılar üzerinde örneklendirilmesi bilimsel öğretilerin ne gibi aşamalardan geçerek hedef kitleye (topluma) ulaştığını ve bilginin bu süreçte gerçekten bir değerlendirmeden etkilenip/etkilenmediğini ortaya çıkartmakta yeterli olacaktır. Belirli öğretiler ve öğretileri benimseten başka bir öznenin varlığı düşünüldüğünde araştırmacı kendi kişisel değer-yargılarından farklı olarak epistemolojiye yaklaşacağını ısrarla savunmak doğru olmayacaktır. Comte ile başlayan pozitivist bilim felsefesi, toplumun belirli değer yargılarından beslenmesi sebebine dayanarak anti-pozitivist bir noktaya ilerlemiştir. Üniversite politikaları bu bağlamda konunun nesnellik açısından tartışılmasında yeterli görünmektedir. Akademisyenlerin sahip olduğu- olması gerektiği- entelektüel dürüstlük; evrensel yegâne erdem tutumu ehliyetli kişilerin savunduğu bir eylem olarak tanımlanmaktadır. Bu durum sosyal dünya ve epistemoloji arasındaki ilişki sonucunda değerlerden oluşturulmuş yorumlayıcı bir bilim metodolojisinin belirginleşmesini sağlamıştır.

19. yüzyılın idealizm ve Marksist görüşünden etkilenen Weber'e göre değer- yargısı kavramı hakkında çok sayıda tanımlama yapılması olasıdır (Ardıç 2003, 140). Normatif ve ampirik epistemolojiler özneye, eyleme başlaması için sınırları zorlayan imkân sunma hacmine sahip olarak algılanmakta fakat bunların hiçbirinin tanımını içini dolduracak kadar yeterli görülmemektedir.

6. SOSYAL EYLEMİN AÇIKLANMASI

Sosyal yapı, ilkel topluluklardan ampirik olarak elde edilen sosyal ilişkilerin bütünü olarak betimlenmektedir (Keat ve Urry 2016, 195). Bu kavram toplumsal ve sosyal ilişkilerin açıklanması ve genelleştirilmesi için kitlelerin gözlenmesi aracılığı ile ortaya çıkmaktadır. Özneye atfedilen düalizmlerin kullanımı modern sosyal teorilerde birey-epistemoloji arasındaki ilişkiyi betimlemeye yönelik olarak tasarlanmıştır. Bilinmektedir ki sosyal bilimler başlığı altında birbirinden çok farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Düalizmler, toplumsal ilişkilerin belirleyicileri olarak görülmektedir. Düalizmlerin, sosyal teoride doğru ve uygun sınırlarda kullanılması öznenin yanlış bir karakter oluşturmasını engelleyecek niteliktedir.

Öznenin karakteristiğini belirlemeye yardımcı olan yapı kavramı toplumsal bağların, geleneksel

bağlamda yorumlanması ile kurgulanan ve toplumsal ilişkilerin açılımında kullanılan ilişkiler bütünü olarak bilinmektedir (Keat ve Urry 2016, 195). Weber, toplumsal yapının tek tipten oluşmadığını, kitlelerin sınıf, statü ve partilere göre farklı tabakalardan oluştuğunu bu durumun sonucunda ise özne etkileşiminin “açık/ kapalı ilişkiler” olarak sürdürüldüğünü vurgulamaktadır (Aydın 2018, 57). Yapı nosyonu öznenin yaşama gelmesi ile kullanılabileceği ve bu insanın üzerine katkılarda bulunabileceği hazır düzenler sistemi olarak başka özneler tarafından oluşturulmuştur.

Yapı bir öznenin değil özneler toplumundan oluşan geniş ve süresiz bir değer mekanizması olarak düalizimde yer almaktadır. Yapı kavramı sadece öznenin bu değerler sistemine göndermede bulunmaz; toplumsal normların işlenmesi için de gerekli bir yerde konumlanmıştır. Sosyal yaşamın gözlenmesi bir sorun değil aksine gözlem sırasında fark edilen problematiklerin çözülmemesi sosyal teorinin çalışma alanını oluşturmada, bunları bilimsel bir anlayışa dayandırarak açıklama çabasına girmektedir. Toplumsal yaşamda karşılaşılan bir mekanizma ve sistem olarak nitelendirilen örgütler, organizmalar, topluluklar, düşünce akımları, makro-mikro grupların bütünü yapı olarak adlandırılmakta ve parçaların bir araya gelmesiyle bütünü ifade eden yapısalılık ile sosyal teorilerin açıklanmasında kabul görmektedir (Nar 2014, 29). Yapısalılığı açıklamak için genelde yapı terimine gönderme yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda yapının sosyal eylemlerde canlı ve cansız edinimleri karşıladığını vurgulamak mümkün görünmektedir. Yapı kelimesini en spesifik anlamı ile sosyal yaşamdaki örgütlerin ya da daha alt sistemlerin birbiri ile olan ilişkilerini betimlemek amacı ile kullanılmakta, yine ilişkileri belirleyen sosyo-kültürel değerler ile inanç ve tutumlardan beslenmektedir.

Yapısalılığın lideri olan Levi-Strauss terimi; değişmez olarak kabul edilenin incelenmesi, yeniden sorgulanması olarak açıklamakta ve çeşitli disiplinlerin özellikle de doğa bilimlerinde bu ontolojinin doğasında baştan var olduğunu vurgulayarak, bilimin bilinmeyenini açıklamasında indirgemecilik ve yapısalılıktan başka bir metodolojiyi kullanamayacağını iddia etmekte, bunları da şu şekilde açıklamaktadır;

İndirgemecilik: 2 farklı düzeyde yer alan olguların bir arada değerlendirilerek daha altta olana düşürülmesi,

Yapısalılık: indirgenen olguların daha alt yörüngelerindeki ilişkisi olarak vurgulamaktadır (Koyuncu 2011, 254).

Sosyal teorinin bilimsel anlayışını bu 2 metodolojiye ve öznenin zihinsel modeline

dayandıran Strauss, yapısalıcı bir çözümlemenin sosyal yapıyı analiz ederken tüm olasılıkların varsayılmasını ve karşılaştırılmalı olarak daha önce elde edilen bütün ampirik bulguların kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır (Güzel 2006, 87). Strauss'a göre sosyal bir eylem şu aşamalardan geçerek yapısalılık içinde açıklanmaktadır;

- Gerçek ya da varsayılan olgu/olayların, 2 ya da daha çok terim arasında bir ilişki olarak betimlenmesi,
- Terimler arasındaki değişimlerin tablo olarak betimlenmesi,
- Terimlerin çözümlenerek nedensel ilişkilerin betimlenmesi (Strauss 1964, 16 aktaran Koyuncu 2011, 254).

Keat ve Urry “*Bir Bilim Olarak Sosyal Teori*” (2016) isimli eserlerinde Levi- Strauss’un yapısalılığının 3 yönüne vurgu yapmakta ve bunları şu şekilde açıklamaktadır;

Bütünsüzlük: evrensel olarak hiçbir toplum bir bütün olarak kavranamaz çünkü toplum özne ve objeler arasındaki ilişkilerin farklı düzenlerinden oluşmaktadır. Burada nedensel etkileşimler değil düzenler arasındaki mantıksal dönüşümler olarak dikkat çekmektedir.

İkili karşıtlıkların kategorileştirilmesi: zihinde varlığından şüpheli olunan olguların eleştirilmesidir. Hermenötiği savunanların tavrına karşın pozitivistler baskın olmaktadır.

Teori ve gözlem arasındaki güçlü dikotomi: bilimsel araştırmanın ilk aşamasında yer almakta ve hermenötikçiler ve pozitivistlerin metodoloji sorunlarına dikkat çekmektedir. Önemli olan her iki yaklaşım sonucunda da elde edilen verilerin mantıksal ve zihinsel bir düzen içinde işlenerek sosyo teoriye dönüştürülmesidir.

7. SONUÇ VE TARTIŞMA

Epistemolojinin sosyal dünyaya ve sosyal formasyonlarına ilişkin analizi yapıldığında pozitivism, etnometodoloji, tarihselcilik, realist, konvansiyonalist ve hermenötik yaklaşımlar altında açıklamaların yapıldığı görülmektedir. Modern sosyal teoride metodolojinin belirlenmesinde kullanılan düalizmlerin temel belirleyicisi özne olarak saptanmaktadır. Özne, düalizm çerçevesinde değerlendirildiğinde metodolojik olarak sosyal bilimlerin araştırma nesnesi olabilmektedir. Toplumsal yaşamın farklı alanlardan oluştuğu düşünüldüğünde özne ve nesne ilişkisinin açıklanması kaçınılmaz görünmektedir. Sosyal yaşamda özne hem bir karakter hem de bir inşa olarak bütün bilim dallarında dikkat çekmekte fakat

bu durum vakaların salt birey etrafında döndüğü sosyal bilimlerde daha fazla hissedilmektedir. Özne doğa bilimlerinden farklı olarak içsel sezgileri olan ve aklını kullanabilen bir araştırma nesnesi olarak betimlenmektedir. Öznenin kapasitesi ve bireysel farklılıkları araştırma felsefelerinde değişimleri kaçınılmaz kılmıştır. Bu amaçla düalizm nosyonlarının çeşitlilik gösterdiği saptanmıştır. Düalizmin temelini oluşturan toplumsal alanlar aynı zamanda ampirik araştırmaların yapılmasına da imkân sağlamaktadır.

Birey-toplum, makro-mikro düalizmler toplumsal dünyayı ontolojik olarak açıklamayı fakat daha da önemlisi bir sorunsal oluşturan özneyi betimlemektir. Toplumsal vakalardaki bilinmezlikler özneyi ilgilendiren bütün alanlar içinde araştırıldığında araştırma bulgularının sonuçları daha güvenilir çıkabilmektedir. Bilimsel olguların öznenin ihtiyaç duyduğu edinimler olduğu kabul edildiğinde nesnellik ölçütünün sınırlı olduğu düşünülmektedir. Bu sav özellikle hermenötik, tarihsel ve konvansiyonalist metodolojide dikkat çekicidir. Bilimin farklı ekollere ayrıldığı kabul edildiğinde sosyal yapının ne derece etkili olduğu görülmektedir. Öznenin ihtiyaçlarına yönelik bilinmeyenlerin açıklanması öznenin doğasına bağlı olduğu için farklı epistemoloji metodolojilerin ortaya çıkması kaçınılmaz olarak yorumlanabilmektedir. Sosyal teori anlayışı içinde öznenin durumu ve yine özneyi anlamlandıracak teorilerin sentezi öznenin değişkenliğinden kaynaklanmaktadır. Öznenin doğru ve yanlış ayrımı, inançların dokunulmazlığı belirli sosyal formların yapısal göstergelerinde değişiklik meydana getirmekte ve bu formasyon içinde öznenin sosyal teorideki yeri farklı yöntemler ile ölçülebilmektedir. Bilimde bu sorunsalın varlığı hala güncel bir konuyu oluşturmaktadır. İstenilen düzeyde bir metodolojinin kurulamadığı ortadadır fakat bu uygun bir bilimsel modelin olmayacağı anlamına gelmemektedir. Nitekim bilimin ilerlemeci

karakteristiği bu problematik üzerine de eğilim gösterecektir.

Sosyoloji kökenli bilim adamı olan Weber katı bir tutumla sosyal bilimlerin yöntem arayışında pozitivist eleştirmekte, öznenin biricikliği üzerinde durmaktadır. Değerlerden bağımsız bir sosyal bilim tasavvur edemeyen Weber, özellikle yorumlayıcı ve tarihsel bilim anlayışlarının özneyi betimlemede yeterli olacağını savunmaktadır. Değer-yargılarının toplumsal ve kültürel eylemler üzerindeki etkisini yanlışlamak çalışmanın ruhuna aykırı düşecektir fakat uygun metodoloji kullanıldığında epistemolojinin nesnellik tarafında daha açıklayıcı çalıştığı görülmektedir. Pozitivism, Weber'in değerler savını yanlışlamada yeterli olmuştur. Nitekim Weber pozitivism anlayışı ile kendi değer-yargı sisteminde çatışmaya düşmüş, öznenin biricik de olsa ölçülüp yorumlanabileceğini kabul etmiştir. Weber'in popülerliği 20. yüzyılın hemen başında pozitivist getirilen anti- pozitivist yaklaşım ile yeniden yücelmiştir. Belki de güncel araştırmalarda yorumlayıcı ve tarihsel kuramsalcılığın yeniden ivme kazanması yine pozitivismin eleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Fakat şu da unutulmamalıdır ki sosyal eylem, özne, sosyal inşa özelinde toplum soyut bir yücelikte bulunmamaktadır. Pozitivism ve hermenötikğin incelendiği bu çalışmada öznenin, vakaların, yapıların tek bir metodoloji üzerinden açıklanmasının epistemolojinin doğasına uygun olmadığı vurgulanabilmektedir. Özellikle sosyal bilimlerde doğa bilimlerinden farklı olarak doğrudan özne üzerine çalışmakta ve öznenin anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda gerek pozitivism gerekse hermenötik için uygun araştırma temelleri hazırlandığında öznenin sosyal yapı ile ilişkisinin açıklanması kaçınılmaz kılınacaktır. Sonuç olarak, hermenötik ve pozitivismin toplumsal yapıya ait sorunsalları farklı şekilde ele aldıkları yine de her ikisinin de sosyal bilimlerde kullanılabileceği yargısına ulaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Aliyu, A. A., Kasım, R., Bello, M.U., Martin, D. (2014). "Positivist and non-positivist paradigm in social science research: conflicting paradigms or perfect partners?". *Journal of Management and Sustainability*, 4 (3): 79-95.
- Anlı, Ö. F. (2016). "Pozitivist ve konvansiyonalist bilim anlayışları bağlamında coğrafya disiplininin konumu". *Düşünme Dergisi*, (9): 39-57.
- Aksan, G. (2016). "Max Weber ve değerler sosyolojisi: bir metodolojik ikilemin düşündürdükleri". *SEFAD*, (35): 427-446.
- Ardıç, N. (2003). "İbn Haldun ve Weber'de bilgi ve bilim sorunu". *Dîvân İlmî Araştırmaları Dergisi*, 15 (2): 139-167.
- Aydın, K. (2018). "Max Weber, eşitsizlik ve toplumsal tabakalaşma". *Journal of Economy Culture and Society*, (57): 245-267.
- Batak, K. (2007). "Metafizikten bilime ulaşılabilir mi? epistemeden Doxaya doğru". *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2): 21-40.

- Baştürk, E. (2011). "Pozitivizme eleştirel bir yaklaşım: Max Weber ve anlayıcı yorumlayıcı sosyal teori". Erişim Adresi: www.academia.edu, Erişim Tarihi: 30.03.2019.
- Bilmez, N. (2018). "Newton bilim anlayışının kuvvetler ayrılığı teorisine etkisi". Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5 (10): 114-122.
- Çıvık B. ve Sezerel H. (2018). "Araştırma paradigmaları ve turizm yazını". Turizm Akademik Dergisi, 5 (1): 1-14.
- Çoban, İ. A. ve Buz, S. (2008). "Eleştirel teori: gelişimi, kabulleri ve sosyal hizmette kullanımı". Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 19 (1): 71-88.
- Demir, Ö. (1992). Bilim Felsefesi: Sentez Yayıncılık. İstanbul-Türkiye.
- Demir, S. A. (2009). "Sosyal bilimlere eleştirel bir bakış: Frankfurt Okulu ve pozitivizm eleştirisi". SAÜ Fen Edebiyat Dergisi, (1): 59-73.
- Fırıncıoğulları, S. (2016). "Sosyal bilimler ve hermeneutik üzerine kısa bir değerlendirme". Sosyoloji Dergisi, (33): 37-48.
- Gürdal, G. (2016). "Bilimsel gelişme teorileri açısından I. Lakatos ve L. Laudan'ın düşüncelerinin karşılaştırılması". Kayı Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, (27): 29-41.
- Güzel, S. (2006), "Sosyal yapı ve toplumsal yapı bileşkesinde sosyo-kültürel yapı kavramı". Sosyoloji Konferansları Dergisi, (34): 83-96.
- Hira, İ. (2000). "Max Weber'in yöntem anlayışı". Bilgi Dergisi, 1 (2): 45-58.
- Kaboub, F. (2008). "Positivist paradigm". Leong Ency, 2 (2): 343, Erişim Adresi: http://personal.denison.edu, Erişim Tarihi: 10.11.2018.
- Kaya, F. (2019). "Yorumsamacı yaklaşımda anlama kavramının önemi ve pozitivizm eleştirisi özet". Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (22): 271-280.
- Keat, R. (1979). "Positivism and Statistics in Social Science". In J. Irvine, I. Miles and J. Evans (Eds): Demystifying Social Statistics: London-England.
- Keat, R. ve Urry, J. (2016). Bilim Olarak Sosyal Teori: İmge Kitabevi. Ankara-Türkiye.
- Kuhn, T. S. (1962). The Structure of Scientific Revolutions: University of Chicago Press. London-Egland.
- Koyuncu, A. (2011). Levi-Stratuss yapısalcılığı, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (26): 254-262.
- Köroğlu, C. Z. ve Köroğlu, M. A. (2016). "Bilim kavramının gelişimi ve günümüz sosyal bilimleri üzerine". Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (25): 1-15.
- Nar, M. Ş. (2014). "Yapısalcılık kavramına antropolojik bir yaklaşım: Levi-Strauss ve yapısalcılık". Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, (27): 29- 46.
- Ok, B. (2015). "Post-positivist süreçte Paul Feyerabend'in yeri". Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Mersin-Türkiye.
- Okasha, S. (2002). Philosophy of Science: Oxford University Pres. Oxford-ABD.
- Porta D. Keating M. (2015). Sosyal Bilimlerde Yaklaşımlar ve Metodolojiler Çoğulcu Bir Perspektif: Küre Yayınları. İstanbul-Türkiye.
- Salgar, E. (2011). "Pozitivist felsefede doğrulama kavramının yeri". Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara-Türkiye.
- Shirazi, A. M. (2008). "Instrumentalism, Realism and Social Construction". Erişim adresi: armin@umich.edu, Erişim Tarihi: 31.03.2019
- Sönmez, V. (2010). Pozitivizme yöneltilen eleştiriler, DEUHYO, 4 (1): 54.
- Strauss, I. C. (1964). *Totemism*, Translated by Rodney Needham: Merlin Press. London-Egland.
- Şulul, C. (2003). "Metafiziğin Tarihsel Evrimi". HRO İlahiyat Fakültesi Dergisi, (4): 57-69.
- Weber, M. (2017). Sosyal Bilimler Metodolojisi: Küre Yayınları. İstanbul-Türkiye.
- Yakut, İ. (2014). "Yorumlayıcı paradigma yaklaşımı kavramlarıyla sinema sanatı üretimine bakış". Ulakbilge, 2 (4): 15-29.
- Yalvaç, F. (2010). "Eleştirel gerçekçilik: uluslararası ilişkiler kuramında post- pozitivizm sonrası aşama". Uluslararası İlişkiler, 6 (4): 3-32.
- Yazıcı, S. (2004). "Realist ve realist karşıtı görüşlerde gözlenebilirlik kavramı". Felsefe Dünyası Dergisi, 1 (39): 89-98.